
Drita TUTUNOVIĆ

ROĐENA U LOGORU

Drita Maloku Tutunović rođena je 22. jula 1944. u logoru u Beču, od oca Kemala Maloku i majke Matilde Bukić (Bahar). Osnovnu školu, gimnaziju i Filološki fakultet završila je u Beogradu.

Ima dva brata – Agima i Ervina i sestru Meritu.

Živi i radi u Beogradu, na Filološkom fakultetu, kao predavač. Prevashodno se bavi jevrejsko-španskim, svojim maternjim jezikom i književnom baštinom Jevreja Sefarda. Autor je Ladino-srpskog

rečnika, izdanje „Nova“, Beograd, 1992, zbirke pesama, priča i poslovice „Ya sponto la luna“ (Izgrevna mesec), sa kasetom sa 20 sefardskih pesama, u izdanju „Narodne knjige“, Beograd, 1997, „Kantikas del korason“, u izdanju Ambasade Španije u Beogradu, 2003.

U braku sa Vladimirom Tutunovićem ima sina Bojana.

Ne znam ko bi mogao da govori o sebi a da ne počne od početka, od svojih roditelja gde po pravilu majka ima posebno mesto.

Moja majka Matilda Bukić (Bahar) Maloku rođena je u Solunu od oca Avrama Bukića (Bahar) i majke Rahele, rođene Beža, 22. avgusta 1923. godine. Imala je oko četiri godine kada se sa majkom pridružila ocu Avramu, koji je u Prištini otvorio radnju mešovite robe, sa željom da se osamostali jer je u Solunu radio sa svojim tastom Davidom. Majčina porodica, do početka Drugog svetskog rata, živela je uobičajenim

životom jevrejske zajednice tog vremena. Stanovali su u Prištini, u kući koja se nalazila u Dečanskoj ulici. U Prištini je u to vreme bilo 57 jevrejskih porodica, sa 383 člana. U gradu je postojala i sinagoga, koja je izgrađena krajem 19. veka. Veroučitelj – rabin, u vreme odrastanja moje majke Matilde i njenih sestara Bele i Ermoze, bio je Josef Levi koji je sa ostalim Jevrejima iz Prištine odveden u Bergen-Belzen. Naravno, pohađale su i državnu školu. Matildu je u školu povel rodaka zajedno sa svojom ćerkom. Na pitanje kako joj se zove otac, odgovorila je „Buki“, a upisivač je (ne znam da li je to bio učitelj ili neko drugi) upisao Bukić. Moj deda Avram je bio prvo dete u porodici, Bohor ili prvenac, to jest Buhor, Bukor, skraćeno Buko ili Buki, tako su postali i ostali Bukić.

Kada je 1941. počeo Drugi svetski rat, mama se priključila, među prvima, pokretu otpora i upoznala Kemala, svog budućeg supruga. Priština je pripadala italijanskoj okupacionoj zoni sve do kapitulacije Italije 1943. godine. Kada su taj deo Kosova preuzeli Nemci, koji su odmah započeli sa deportacijom Jevreja u logore, naredili su da Jevreji nose žute trake. Mamina porodica, otac, majka i dve mlađe sestre su odvedeni u logor Bergen Belzen. Majka i dve mlađe sestre su preživjele. Matilda, koja je već 1941. bila uključena u Narodnooslobodilački pokret, nadala se da će je Partija poslati u Narodnooslobodilačku vojsku, ali od šest Jevreja koji su se 1941. priključili pokretu, samo dvoje, po odluci Partije, otišli su u Narodnooslobodilačku vojsku.

Do kraja rata u Narodnooslobodilačku vojsku je stupilo 15, a u Narodnooslobodilački pokret 14 Jevreja. Sedmero nisu dočekali kraj rata. Mama je bila rukovodilac aktiva četvrtog rejona Saveza komunističke omladine Jugoslavije u Prištini, a 1942. primljena je u Komunističku partiju Jugoslavije i bila član Sreskog komiteta u Prištini. Za Kemala Malokua udala se 1943. i tako izbegla da sa svojom porodicom bude odvedena kao Jevrejka u Bergen Belzen. Ipak je

DRITA kao dete

nije mimoišla sudbina da izbegne logor. Gestapo je otkrio rad grupe otpora u Prištini, mama i tata su internirani i odvedeni u radni logor KC – 16, u Beču, iako je mama bila trudna. Ja sam rođena 22. jula 1944. u tom logoru. U braku sa Kemalom rodila je još moja dva brata, Agima i Ervina i sestru Meritu.

Ni slutila nisam da će biti ovako teško pisati o majci koja je bila spremna da ratuje na frontu, da se suoči sa smrću bez kolebanja. Zar je to ta mlada osmehnuta osoba koja u rukama drži belog goluba na fotografiji koju posmatram ovog trenutka? Šta ja znam o tome? Malo, tako malo da mi se ta činjenica čini neverovatnom. Istina, da je poživela dovoljno dugo, možda bi nam rekla nešto više o sebi, ali nije imala tu sreću, a ni mi, tako da sam to što znam čula od drugih, najmanje od nje same. Najviše sam saznala od njenih drugova iz pokreta otpora: Žike Spasića, Apostola Pršendića, Čede Topalovića, Nataše, Fetije i drugih. Govoreći nam o svom životu, koji nas, njenu decu, očekuje, uvek je na prvom mestu isticala nadu da nikada nećemo doživeti to najgore moguće iskustvo sažeto u izreci „čovjek je čoveku vuk“. Zato je najviše govorila o čistoj nepatvorenoj dobroti i saosećanju ljudi koji su u istoj nevolji, o spremnosti na odricanje i da pomognu bližnjem svom. Tako je bilo, rekla mi je, smatrajući da je vrlo važno da to znam, kada sam se ja rodila, na najgorem mestu i u najgorem trenutku, u subotu uveče 22. jula 1944.

Bombardovanje saveznika je bilo u toku, grmeli su avioni, mrak je bio ispunjen tračkom nade da se neće dogoditi ono najgore što bi moglo. Porodila se bez ičije pomoći, tek na plač bebe koji su najbliži njoj čuli, prišla je Marija koja je bila babica i pomogla joj. Iako je bilo teško radovati se u takvim okolnostima, ipak su se svi obradovali, radovali su se rađanju novog života u vremenu smrti. Pričala mi je da su logoraši činili sve što je bilo u njihovoj moći da se moj život održi. Neko je imao, ne zna se otkud, nekoliko kockica šećera i bez oklevanja dao ih mami da njima pomešanim sa vodom nahrani tek rođeno dete. Naravno, rođenje deteta nije moglo da ostane tajna. Oduzeli su me od mame 4. avgusta i odneli u bolnicu da se oporavim, pa ako preživim daće me na usvajanje. I opet, u nesreći neočekivana sreća u liku potpuno nepoznate žene. Mama je pričala: „Vraćali smo se u logor posle celodnevno rada, premoreni i gladni. Bila sam među poslednjima u koloni, jedva sam vukla noge jer mene nije mučio samo umor i stalno prisutna glad, već i očaj kakav nisam ni slutila da postoji. Oduzeli su mi dete, ono nikad neće saznati da je moje, ko zna kakva će mu sudbina

biti, ja, njena mati baš ništa neću znati o njoj. Takve misli su mi neprestano bile u glavi. Veoma teško je bilo i tvom tati, krio je to od mene ali ne dovoljno vešto da to ne uočim. Bio je u drugom delu logora, vidali smo se na radu i u krugu logora jer je zgrada bila blizu (pre rata su to bili neki magacini). Pogledala sam oko sebe tako da procenim koliko smo još udaljeni od logora, i pred jednom velikom kapijom od kovanog gvožđa ugledala ženu koja je bezuspešno pokušavala da otvori kapiju koju je, verovatno, vetar za njom zalupio a kvaka je bila s unutrašnje strane. Iskoračila sam iz kolone, prišla kapiji, provukla ruku, mršavu toliko da je nesmetano prošla kroz otvor koji je činila čipkasta šara, dohvatila sam kvaku i otvorila kapiju. Žena je utrčala u kuću i odmah zatim istrčala noseći parče hleba i još nešto od hrane što nisam mogla videti, pokušala je da mi to stavi u ruku govoreći: „Uzmi, uzmi!“ Odmahnula sam rukom i odgovorila na srpskom: „Ne, hvala!“ Čuj „hvala“, kao da sam na čajanci pa me ona nudi kolačima! Žena je bila zapanjena, ali baš ta reč „hvala“ joj se učinila poznatom, upitala me je: „Jesi li Poljakinja?“

„Ne, iz Jugoslavije sam“. Sutradan je došla u logor i zatražila da joj žena kapoa logora pomogne da dobije nekoliko logorašica da kod nje urade neki težak posao koji ne može da uradi sama. Ova joj je izašla u susret jer se ispostavilo da je gospođa Veronika (tako se zvala) bila vrlo ugledna Bečlijka čiji je muž bio diplomata i radio pre rata u ambasadi u Poljskoj.

Tako je mama opet susrela ženu koja će učiniti najveću i najplemenitiju stvar u maminom životu, kako se kasnije pokazalo. Tražila je od mame da joj kaže zašto je odbila hranu koju joj je ponudila. Tada joj je mama rekla za muku koja ju je toliko pritisla da joj ni do čega nije. Sasvim joj je svejedno šta će s njom biti. Gospođa Veronika joj je obećala da će pomoći. Mama je mislila da su to tek reči i da od tog obećanja neće biti ništa. Ali, prevarila se, srećom. Gospođa Veronika je otišla u bolnicu i pronašla me, po maminom detaljnom opisu i informacijama, kada sam odnesena u bolnicu. Tražila je da me usvoji. Kada je najzad dobila odobrenje, potražila je mamu, rekla joj šta je postigla i upitala je može li pobeći iz logora jer dete nikako ne bi mogla da ponovo vrati u logor. Mama je bila potpuno zbunjena, pitala je tatu šta da rade. On je bez oklevanja rekao: „Pristani!“ Ratu se već nazirao kraj. Nekoliko logoraša u koje su moji roditelji imali poverenja, pomogli su, pa su mama i tata uspeli da pobegnu noseći mene. Pešačili su punih sedamnaest dana i u aprilu 1945. stigli u Milano.

Ovo je jedina priča koju je mama bila spremna da ispriča mnogo puta, uvek naglašavajući neprocenjivu dobrotu žene na koju ju je sudbina uputila.

Osmehuta DRITINA majka, na slici sa golubom u ruci, bila je spremna da za slobodu ratuje na frontu

U Milanu smo ostali neko vreme a zatim, po želji mojih roditelja, prebačeni u Bari, a iz Barija u Jugoslaviju. Odlučili su da prvo odu u Prizren, moj otac je bio poreklom iz ovog grada, jer su želeli da saznaju sudbinu svojih bližnjih, naročito mama koja je znala da su njeni u logoru. Tatina porodica je preživela (osim jednog tatinog brata). Odmah su se obratili „Crvenom krstu“ nadajući se da imaju podatke o logorašima, i tražeći da li je neko od majčine porodice ostao živ. Ubrzo im je stiglo obaveštenje da su njena majka i dve sestre preživele, otac Avram nije. One su bile u transportu koji su Nemci ostavili na otvorenoj pruzi, bežeći pred nadiranjem sovjetske armije. Mnogo ljudi zatvorenih u stočnim vagonima umrlo je ne dočekavši ruske vojnike i toliko dugo očekivanu i željenu slobodu. Nona Rahelami je ispričala da su ljudi u vagonu u kojem je i ona sa decom

bila, preživeli zahvaljujući velikoj sreći što se na krovu tog vagona nalazila rupa kroz koju je upadala kiša, pa nisu umrli od žeđi kao nesrećnici u drugim vagonima koji nisu imali nikakvih mogućnosti da dobove vodu jer su svi vagoni bili zabravljani spolja. Tako je taj otvor bio izvor života, a još jedan se otvor nalazio sa strane, bio je takođe značajan za njih. Njena najmlađa kćer Ermoza provirila je kroz tu rupicu jednog jutra kada su već izgubili nadu da će uskoro biti spaseni i... ugledala vojnika na konju. Mogla je da vidi samo jednog. Na kapi je

imao crvenu zvezdu. Bili su oslobođeni! Odvedene su u bolnicu da se oporave. U bolnici su saznale, od ljudi iz organizacije „Crveni krst“ koji su ih obilazili svakog dana, da su mama, tata i njihova novorođena devojčica živi, da ih traže. U Prizrenu su.

E 1

Geburtsurkunde

Standort Wien - Ottobring N. 328/44

Drito Maloku

ist am 22. Juli 1944

in Wien 16, Korneuburgplatz 1 geboren.

Vater: Gemal Maloku, mohammedanisch, Lager -
dolmetach, Wien 16, Korneuburgplatz 1

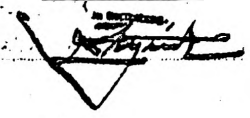
Mutter: Mathilde Maloku, geboren Bukitch,
mohammedanisch, Wien 16, Korneuburgplatz 1

Änderungen der Eintragung: _____

Wien den 26. September 1944

Der Standesbeamte

A 51 Geburtsurkunde (eheliche Geburt). Nachdruck verboten!
Verlag für Standesamtswesen GmbH, Berlin SW 61, Gieseler Straße 107.
A. W. 5 Q 1225

A 51

*Rodni list DRITE
TUTUNOVIĆ iz kojeg
se vidi da je rođena u
logoru u okolini Beča
22. jula 1944. godine
(izdat 26. septembra
1944).*

Čim su mogle, one su se uputile tamo. U Prizrenu su ostali nekoliko meseci, mama je bila bolesna. Razbolela sam se i ja, a od „Crvenog krsta“ je stiglo još jedno pismo, na žalost s poraznom vešću da NIKO, ni jedan jedini član nonine porodice u Solunu nije preživio. Ipak, jedan jeste – sin nonine sestre Grasije, Aron, koga su spasili grčki partizani koji su dečaka povelili sa sobom, a on je posle rata, tražeći svoga brata, našao 1950. deo svoje porodice u Beogradu.

Nona nije želela da se vrati u svoj rodni grad, odlučili su: svi će u Beograd odmah posle maminog porođaja.

U Beogradu smo se smestili u stan iznad kapele na jevrejskom groblju. Uskoro su stigla mamina braća od strica, ujaci Jakov, iz Albanije, i Aron, iz Bergen-Belzena. U tom stanu smo bili oko godinu dana, a onda smo dobili dvosoban stan u tadašnjoj Moskovskoj 19, danas Krunskoj ulici. Posleratne godine su nam svima bile teške. Ipak, iako nije bilo dovoljno hrane, bilo je vedrine i nade u bolje dane jer je ono najvažnije bilo ostvareno – slobodu su dočekali živi. Svi mladi su mnogo radili obnavljajući porušenu zemlju, pa smo nona, moj mlađi brat i ja ostajali sami u kući. Ona nije znala srpski pa se u našoj kući govorio „el djudezmo“. Kasnije je naučila toliko da može da komunicira. Nona, tetka Bela i Ermoza živele su sa nama. Porodica se uvećavala, dobila sam još dve sestre (jedna je umrla) i još jednog brata. Imala sam nepunih deset godina kada je nona otišla od nas da bi živela sa svojom najmlađom kćerkom Ermozom i njenom porodicom. Od nje sam mnogo naučila, bila sam i ostala veoma vezana za nju.

Posle rata, 1951. godine, tata se zaposlio u francuskoj kompaniji „Vagon-li kuk“, pa je zahvaljujući tome mnogo putovao. Putovao je i u Beč i na sve načine nastojao da pronađe gospođu Veroniku. Nije uspeo, pa su je mama i on potražili preko „Crvenog krsta“, organizacije koja je u to vreme mnogima pomogla. Dobili su odgovor da se vodi kao nestala. Još su je dugo, ali bezuspešno tražili, nikada nisu saznali šta se dogodilo toj ženi kojoj sam do kraja mog života dužna za sreću što sam život provela uz svoje roditelje. Taj sam dug nasledila od svojih roditelja koji su je se s najvećom zahvalnošću i iskrenom ljudskom toplinom sećali. Nepoznatu ženu nisam i, naravno, nikad neću zaboraviti ni ja.

Mama se još u logoru razbolela, nije mogla da se leči pa su posledice bile neminovne. Reumatična groznica joj je zahvatila srčane zaliske. Teške posleratne godine, brige i uslovi života u to vreme znatno su pogoršali mamino zdravlje. Ona se mnogo trudila da nas svojom bolešću ne opterećuje, da nas ne uplaši. Zato je uvek bila spremna da ona sluša nas, da s nama mašta o budućnosti koja je pred nama. Najveća njena želja je bila da završimo škole, da živimo životom o kakvom je maštala da će ga i sama proživeti, ali nije imala pravu priliku za to, da imamo decu koja će nam darivati radost kao mi njoj i da budemo uspešni i čestiti ljudi uvek spremni da bogatstvo svoje dobrote podelimmo s drugima u pravom času. Umrla je pre 40 godina, nije doživela radost i ponos svakog roditelja da se uveri da su joj deca „stala na noge“ i ispunila njena nadanja. Mi smo njenu želju ispunili. Završili smo škole i fakultete, imamo decu koja su nepresušni izvor naše rado-

sti, ljubavi i ponosa. Tata je doživeo naše diplome, svadbe i dočekaio unuke. Umro je 1992. godine.

Iako je bila nosilac „Spomenice 1941“ i nekoliko ordena za hrabrost, mama nije nikada pričala o tome kako ih je zaslužila. O svojim zaslugama i ordenju za hrabrost nije govorio ni tata. Mi, njena deca smo to saznali mnogo kasnije, od njenih saboraca. Često je pričala o drugim ljudima iz vremena rata, učeći nas tako da poštujemo ljude koji dobrotu i plemenitost kao najveću dragocenost ostavljaju u nasleđe dolazećim generacijama.

Udala sam se 1971. godine za Vladimira Tutunovića, s kojim imam sina Bojana, koji živi u Barseloni. Možda je na njemu red da „vрати ključeve u škrinju našeg doma u Španiji?“